

ren. M. Cohen Stuart ontdekte tijdens een reis door Amerika dat de voormalige Hollandsche Gereformeerde Kerk, die maatschappelijk en godsdienstig zoveel voor het nieuwe vaderland betekende, de heilzame invloed had ondergaan van onder meer George Whitefield.

Whitefield zal misschien meer dan Wesley de figuren uit het Réveil hebben aangesproken. Da Costa toont in zijn correspondentie met W. de Clercq veel met Whitefield op te hebben.²⁵ In 1859 gaf de Amsterdamse evangelist T.M. Looman *Het Godsdienstig ontwaken in Engeland in de achttiende eeuw of Lady Huntingdon en hare vrienden* uit. In het (slechts drie jaar lang uitgekomen) orgaan *De Morgenster* van de 'Vereeniging tot verspreiding van godsdienstige blaadjes' stonden in 1865 niet minder dan vijftien artikelen over Whitefields leven. Hij werd boven Wesley gewaardeerd, omdat hij rechtzinnige traditie wist te koppelen aan een brandende ijver om zielen te redden. Whitefields vroomheid sprak aan. Men las met verbazing hoe hij, ofschoon telkens ziek, geprest werd van buitenaf én van binnenuit, om te preken voor de duizenden die op hem stonden te wachten; na de preek voelde hij zich hersteld. In Nederland reisden óók zulke evangelisten rond - soms met, maar meestal zonder vaste standplaats -, die niets liever deden dan overal getuigen. Dammes Pieter Huët deed het, eerst in Zuid-Afrika, later in Nederland. H.J. Budding en zijn leerlingen, onder wie C.J. Siebenhar en N. de Jonge, later evangelist in Brussel, verdienen daarbij vermelding. Niet te vergeten C.C. Callenbach, die zich eveneens methodist achtte. Het was de sfeer van groeperingen die zich soms 'Vrij Evangelisch' noemden. In dit verband valt de naam Jan de Liefde, die bekeringswerk combineerde met hulpverlening en daarbij zoveel gaven ontplooiden dat A. Pierson in *Oudere Tijdgenooten* van hem schrijven kon: 'Een man van talent bij uitnemendheid, één dier armen die alles hebben gekregen, één dier zwakken die alles vermogen'. Jan de Liefde is door O. Noordmans denigrerend getypeerd als 'meer de methodist, de schrijver van werkjes over het bloed van Jezus en andere'.²⁶ De Liefde is er evenmin als zijn discipelen ooit bang voor geweest zich op deze wijze te profileren. Hij is uit financiële noodzaak zelfs naar Engeland verhuisd en heeft daar met goedgeschreven verhalen meegewerkt aan populaire gezinstijdschriften. Anderzijds was hij evenmin bang tegen 'methodisten' in te gaan van wie

25. Brief d.d. 28 december 1835. Op 12 februari 1836 schreef Da Costa overigens dat hij in Wesley's opvattingen juistheid aantrof. Hij citeert Wesley's stelling dat de zonden van wedergeborenen en van niet wedergeborenen naar hun wezen niet gelijk, niet hetzelfde zijn.

26. O. Noordmans, *Verzamelde Werken*, I, Kampen, 1978, 88.